

«Евразийский национальный
университет имени Л.Н.Гумилева»

Экономический факультет

Кафедра учет и анализа

ФГАОУ ВО «Российский
университет дружбы народов»

Экономический факультет

Кафедра бухгалтерского учета,
аудита и статистики

**«МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ УЧЕТА И АУДИТА:
ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ
ЭКОНОМИКИ»**

**Сборник статей Международной научно-практической
конференции 16 апреля 2021 г.**

Нурсултан

УДК 657(47+57)

ББК 65.053

П78

Рекомендовано к печати Ученым советом
Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева

Рецензент – доктор экономических наук, профессор *Алиев М.К.*

Научные редакторы:

заведующая кафедрой учета и анализа ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, кандидат экономических наук, ассоциированный профессор *Г.Д. Аманова*
PhD, и.о.доцент ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, Жолаева М.А.
заведующая кафедрой бухгалтерского учета, аудита и статистики РУДН, кандидат экономических наук *М.В. Петровская*

П78 «Международные стандарты учета и аудита: практика применения в условиях цифровой экономики»: сборник статей Международной научно-практической конференции. Астана, 16 апреля 2021 г. – Нур-Султан: ЕНУ им Л.Н.Гумилева, 2021. – 256 с.

ISBN 978 601 337 121 4

Сборник статей научно-исследовательских работ студентов, магистрантов, докторантов, профессорско-преподавательского состава по итогам Международной научно-практической конференции 16 апреля 2021 г.

Предназначен для широкого круга читателей.

Электронная версия материалов сборника размещается на сайте www.enu.kz

Сборник научных статей участников конференции подготовлен по материалам, представленным в электронном виде. Ответственность за содержание материалов несут авторы статей.

© Коллектив авторов, 2021
© ЕНУ имени Л.Н.Гумилева, 2021

ISBN 978 601 337 121 4

ТАУАРЛЫ-МАТЕРИАЛДЫҚ ҚОРЛАРДЫ ХҚЕС-2 «БОСАЛҚЫЛАР» СӘЙКЕС БАҒАЛАУ

Қазмұханова Д.Б.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

ҚЕХС (IFRS) 2-ге сәйкес, тауарлы-материалдық қорлар өзіндік құны мен сатудың таза құнының ең төменгі деңгейінде өлшенуі керек.

Тауарлы-материалдық құндылықтардың өзіндік құнына сатып алудың барлық шығындары, өңдеу шығындары және тауарлы-материалдық қорларды қазіргі орналасқан жерге тасымалдау, тауарлы-материалдық құндылықтарды орналастыру және оны талап етілетін жағдайға келтіру үшін жұмсалған басқа шығындар кіреді. Сатып алу шығындарына сатып алу бағасы, импорттық баждар, сатып алу ұйымдарына төленген комиссиялар, тасымалдау және сатып алу шығындары және тауарлы-материалдық құндылықтарды сатып алуға тікелей байланысты басқа шығындар (сауда жеңілдіктері, артық төлемдерді қайтару және т.б. сатып алу құнын анықтаған кезде осындай түзетулер шегеріледі).

ХҚЕС (IFRS) 2 «Босалқылар» 6-тармағына сәйкес келесі анықтамалар берілген:

- Тауарлы-материалдық қорлардың өткізудің таза құны - бұл кәдімгі кәсіпкерлік жағдайындағы сату бағасы, бұл еңбек шығындары мен өткізудің ықтимал шығындарын шегереді.

Басқаша айтқанда (ХҚЕС 2 -ының 25-тармағына сәйкес), егер тауарлы-материалдық босалқылардың құны қалпына келтірілмеуі мүмкін болса, материалдар сатудың таза құны бойынша бағаланады, өйткені қорлар бүлінген, толық немесе ішінара ескірген және сәйкесінше олардың бағасы төмендеген, сонымен қатар сату алдындағы дайындықтың немесе сатуды ұлғайтудың болжамды шығындары. Бұл жағдайда тауарлы-материалдық босалқылардың баланстық құны босалқыларды сатудан немесе пайдаланудан күтілетін мөлшерден аспайды [1].

Әділ құн - бұл активті сатуға болатын немесе белсенді нарықтағы бағалар туралы жақсы хабардар болатын, тәуелсіз, дайын тараптар арасындағы міндеттемені өтеуге болатын сома.

Сатып алу кезіндегі материалдар оларды сатып алудың нақты құны бойынша (синтетикалық есепте) немесе дисконтталған бағаларда (аналитикалық есепте) көрсетіледі. Материалдарды сатып алудың нақты құны сатып алу бағасынан және ұйымның осы босалқыларды сатып алу және жеткізу шығындарынан тұрады.

Материалдарды бухгалтерлік баға бойынша есепке алу кезінде (сатып алудың жоспарланған құны, сатып алудың орташа бағалары және т.б.), бухгалтерлік бағалар бойынша тауарлы-материалдық құндылықтар құны мен тауарлы-материалдық құндылықтарды сатып алудың нақты өзіндік құны арасындағы айырмашылық сол шот бойынша есептеу арқылы есептеледі. Қорларды есепке алудың маңызды мәселелерінің бірі оларды бағалау болып табылады. Әр түрлі есепке алу объектілерін бір баланста салыстыру және шоғырландыру бағалау сияқты есепке алу әдісін қолдану арқылы мүмкін болады. Бағалау - бұл қаржылық есептіліктің элементтері танылып, бухгалтерлік баланс пен кірістер мен шығыстар туралы есептер құрамына кіретін ақша сомаларын анықтау процесі. Бухгалтерлік есеп стандарттары тауарлы-материалдық қорларды бағалаудың келесі әдістерін ұсынады: нақты (үздіксіз) сәйкестендіру әдісі, орташа алынған шығындар әдісі, тауарлы-материалдық қорларды алғашқы сатып алу бағалары бойынша бағалау әдісі («ФИФО»). Аударма әдебиетте «ФИФО» аббревиатурасы қолданылады, ал ана тілділер «ФИФО» деп айтады.

- орташа өлшенген шығын әдісі есепті кезеңнің соңында пайдаланылмаған және өндіріске шығарылған есепті кезеңде қозғалыста болған материалдардың әр түрінің орташа бірлігі өзіндік құны негізінде есептеулерді қолдануға және анықтауға негізделген.

- ФИФО - есепті кезеңнің соңында жазылған материалдардың құнын ескере отырып, есепті кезеңдегі алғашқы сатып алу құны бойынша материалдарды есептен шығаруды

көздейді. Яғни, біріншіден, есепті кезеңнің соңында пайдаланылмаған материалдардың құны анықталады [2, б.102].

- нақты сәйкестендіру - тауарлы-материалдық құндылықтардың бірлік құны есептеледі, олар әдетте бір-бірімен алмастырылмайды және арнайы жобаларға немесе тапсырыстарға арналған. (Ол материалдарды партиялық есепке алуды, содан кейін тұтынылған материалдарды бағалау үшін әр партияның тізімдемесін ұйымдастыруға мүмкіндік болған жағдайда қолданылады).

Шаруашылық жүргізуші субъектінің резервтерді бағалаудың әртүрлі әдістерін таңдауға мүмкіндігі бар, бірақ әдіс таңдалғаннан кейін оны бір есепті кезеңнен екіншісіне дәйекті түрде қолдану керек. Алайда, белгілі бір материал түрі үшін тек бір әдісті қолдануға болатындығын есте ұстаған жөн.

Бағалау әдістерін таңдау субъектінің есеп саясатында белгіленеді. Тауарлы-материалдық құндылықтардың құнын қалпына келтіру мүмкін болмаған кезде, өткізудің таза құны анықталады. Таза сату (іске асырылатын) құн дегеніміз - өндірісті аяқтауға арналған сметалық шығындар мен сатуға қажетті шығындарды алып тастағандағы кәсіпорынның әдеттегі қызметі жағдайындағы болжамды сату бағасы [3, б.50].

Таза өзіндік құнға өзіндік құнның төмендеу себептері мыналар болуы мүмкін:

- физикалық залал;
- ескіру;
- тауарларға нарықтық бағалардың жалпы төмендеуі;
- өнімді дайындауға қосымша шығындардың қажеттілігі.

1-кестеде келтірілген материалдарды бағалаудың әртүрлі әдістерінің кемшіліктері мен артықшылықтарын қарастырайық.

Кесте 1-Материалды бағалаудың әртүрлі әдістерінің артықшылықтары мен кемшіліктері

	ФИФО	Орташа өзіндік құнын есептеу әдісі	Арнайы сәйкестендіру әдісі
Кемшіліктер	Ескірген өндірістік шығындарға алып келеді, маржаны көбейтеді және тауарлық-материалдық қорлар есебін қиындатады	Тауарлы-материалдық құндылықтар мен өндіріс шығындарының нақты мәндерінен өзгеше болатын сметаларына әкеледі	Түгендеуді жүргізудің уақытты қажет ететін процесі қосымша шығындарға әкеледі
Артықшылықтары	ТМҚ нақты бағасын анықтайды	Түгендеуді жүргізудің уақытты қажет ететін процесі қосымша шығындарға әкеледі	Тауарлы-материалдық құндылықтар мен өндіріс шығындарының шынайы бағасына әкеледі.

Ескерту - кесте автормен құрастырылған

Тауарлы-материалдық қорлардың өзіндік құнының және өткізудің таза құнының ең төменгі мөлшерін анықтау үшін әр тармақ әдісі, негізгі тауар топтарының әдісі және жалпы қорлар деңгейі әдісі қолданылады (1-сурет).

1-әдіс - нақтыланған, ең кіші мән баланстық құннан және әрбір тауарлық-материалдық құндылықтар объектісінің таза құнынан таңдалады;

2-ші әдіс - негізгі тауар топтарының әдісі, онда түгендеудің әр тобының баланстық құны және сатудың таза құнының минимумы анықталады.

3-әдіс - тауарлы-материалдық қорлардың жалпы деңгейінің әдісі, ең төменгі мәні барлық тауарлық-материалдық қорлардың баланстық құны мен сатудың таза құнынан таңдалады [4, б.48].

1 сурет - Тауарлы-материалдық құндылықтардың өткізудің таза құнын анықтау әдістері

Шетелдік тәжірибе көрсеткендей, тауарлы-материалдық босалқыларды бағалаудың сол немесе басқа әдісін таңдау және оларды есеп саясатында декларациялау көптеген факторларға байланысты: кәсіпорынды ұйымдастыру формасы (АҚ, ЖШС және т.б.), сұраныс пен ұсыныстың динамикасы, сатып алу-сату бағаларының конъюнктурасы, қаржылық саясат, салық заңнамасының талаптары.

Факторлардың барлық жиынтығын есепке алу ғана кәсіпорынды басқарудың жоғары тиімділігін қамтамасыз етуге негізделген тауарлы-материалдық құндылықтарды бағалаудың есепке алу әдістері [5, б.85].

Қорыта келгенде, тауарлы-материалдық құндылықтардың құны әр түрлі факторларға байланысты. Олардың негізгілері - бағалар мен көлік тарифтерінің өзгеруі, қоймалар мен өндірістік цехтарда болу уақыты болып табылады. Үлкен номенклатуралармен және күрделі технологиялық циклдармен тауарларды сақтау, өңдеу немесе жөнелту кезіндегі нақты құнын сенімді өлшеу қиын. Кәсіпорында тауарлы-материалдық қорлардың физикалық және құндылықтық ағынының бірлігін қадағалау және қамтамасыз ету өте мүмкін емес. Сондықтан, халықаралық тәжірибеде «айналым-сатып алу-сату» кезеңдері бойынша кәсіпорынның тауар айналымындағы тауарлық-материалдық құндылықтарды бағалау кезінде оның құндылығының ресурстардың нақты физикалық қозғалысына абсолюттік сәйкестігін қамтамасыз етпестен құнды көрсетуге басымдық беріледі. Тауарлы-материалдық қорларды шығаруды есепке алудың негізгі міндеттерінің бірі - олардың кәсіпорынның балансынан шығарылатын құнын анықтау. Сондықтан, материалдар өндіріске шығарылғанда және 2-ҚЕХС-да басқаша түрде жойылған кезде, кәсіпорындарға тауарлы-материалдық қорларды бағалаудың атап айтылған әдістері қолданылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

- 1 ХҚЕС (IFRS) 2 «Босалқылар» // www.online.zakon.kz
- 2 Кеулімжанов Қ.К., Құдайбергенов Н.А. Бухгалтерлік есеп теориясы және негіздері. Оқу құралы.- Алматы: Экономика, 2017. -213 б.
- 3 Торшаева Г.К. ХҚЕС сәйкес қаржылық есеп және есептілік. Оқу құралы.— Алматы: Экономика. 2018 - 220 б.
- 4 Акимова Б.Ж., Тулешова Г.К., Сапарбаева С.С. Продвинутый финансовый учет: Учебное пособие. -Алматы: Экономика, 2016-232с.